

ФІЛОСОФІЯ ТАНЦЮВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЗА ПЛАТОНОМ ТА ЛУКІАНОМ

У статті вперше у вітчизняній науці здійснено аналіз танцювальної теорії танцювального мистецтва за ідеями давньогрецьких філософів Платона та Лукіана. Автор вперше в Україні аналізує особливості і характеристики вимог до професійного танцю у добу Давньої Еллади у V–II століття. Визначаються естетичні критерії до професійного навчання танцівника.

Ключові слова: танцювальне мистецтво, філософія танцю, танець античності, теорія танцю професійного Давньої Еллади.

Sharykov D. Dance art philosophy according the Plato and Lucian. The dance art theory analysis according the ancient Greek philosophers Plato and Lucian ideas is made in the article. The author for the first time in Ukraine analyzed the requirements features and specifications for professional dance in the Ancient Greece era in the V–II century. The aesthetic criteria to the professional training of a dancer are determined.

Key words: dance, philosophy, dance, dance antiquity, professional dance theory of Ancient Hellas.

Шариков Д. Философия танцевального искусства по Платону и Лукиану. В статье впервые в отечественном искусствоведении осуществлен анализ танцевальной теории танцевального искусства по идеям древнегреческих философов Платона и Лукиана. Автор впервые в Украине анализирует особенности и характеристики требований к профессиональному танца в эпоху Древней Эллады в V–II века. Определяются эстетические критерии к профессиональному обучению танцовщика.

Ключевые слова: танцевальное искусство, философия танца, танец античности, теория танца профессионального Древней Эллады.

Постановка проблеми. На сьогодні дослідження теорії танцю доби античності, майже відсутні у вітчизняному мистецтвознавстві. Проблема, якій присвячене дослідження, є цікавою тим, що вперше у вітчизняному мистецтвознавстві аналізується естетична концепція, критерії та вимоги до професійного танцю й танцівника у Давній Елладі у V–II століттях за філософськими ідеями Платона та Лукіана.

Аналіз досліджень. Дослідженнями з даної проблематики присвячені праці: з професійного танцю мимів Античності – Л. Блок [5], М. Гваттерини, С. Худеков [14], Д. Шариков [15]; з естетики й філософії мистецтва А. Лосев та В. Асмус [15]. та ін.

Відповідно, нашою метою виступає аналіз філософії танцювального мистецтва за Платоном та Лукіаном.

Виклад основного матеріалу. Залежно від того креативного завдання митець у буд-якій галузі, у даному випадку – хореограф, може свідомо, або ідеалізувати явища, речі, об'єкти, предмети, або представити їх у смішному і потворному вигляді, або відобразити чи репрезентувати їх у звичайному, реалістичному чи натуральному вигляді. *Механічні мистецтва* (лат. *Mechanicae Artes*) вважалися нижчими, оскільки вони засновані на підробці, імітації, наслідуванні природі. Згідно з теорії Платона, наслідування та імітація (грец. *μίμησις*) – «тільки механіка», а не філософія (пізнання, осмислення, вивчення) природи. На ранніх етапах, у період архаїки, класики та еллінізму (800 р. до

н.е. – 100 р. до н.е.) формування античного мистецтва такого поділу не існувало, усі мистецтва (грец. τέχνε) були і «механічними», і «вільними» (філософія, логіка, риторика, граматики, історія, література, архітектура, скульптура, живопис, астрономія, математика, геометрія, механіка, медицина, музика, театр, пантоміма, танець).

Обґрунтування терміна «вільні» зводилося до наступного: граматики – навчає висловлювати думки досконалою мовою (давньогрецька, латина); риторика – навчає приховувати думки під невизначеністю; логіка – навчає і розвиває інтелектуальні та раціональні здібності; арифметика – навчає і відкриває доступ до розуміння і обчислення гармонії Всесвіту; геометрія розкриває красу світу у формах і конструкції; музика нагадує про гармонії звучання і вібрації небесних сфер. Астрономія навчає розуміння властивостей простору і часу, співвідношення акту творіння світобудови, космосу, планет, часових можливостей людини. Володіючи цими мистецтвами, антична людина може впоратися з усіма труднощами життя.

Мусичне мистецтво або виховання (від давньогрецької – μουσική, загальна освіта, духовна культура, буквально – мистецтво муз: Уранія – астрономія; Кліо – історія; Ерато – любовна поезія; Евртата – лірична поезія; Калліопа – епічна поезія; Мельпомена – трагедія; Палія – комедія; Полігімнія – пантоміма; Терпсихора – танець) – система розумової й інтелектуальної, естетичної й моральної освіти в Давній Елладі. Воно включало літературну і музичну освіту, вивчення ораторського мистецтва, політики, етики, філософії, астрономії, історії, пантоміми, театру, танцю. Найбільшого розвитку отримало в системі афінської освіти, де поєднувалося з гімнастикою [5, с. 74–77].

Платон (Πλάτων) (427–348 рр. до н.е.) – давньогрецький філософ, мислитель, періоду «класики» поряд з Піфагором, Парменідом і Сократом основоположник європейської філософії; голова власної школи, відомої як Академія Платона. Його основні філософські погляди спирались на досягнення піфагорійців і сучасних йому математиків, він побудував свою філософську систему, моделюючи три виміри – світи: світ речей, який постійно змінюється, світ ідей (ейдосів – είδος) – вічний та незмінний та проміжку між ними – світ математичних об'єктів. Важлива заслуга Платона, саме для представників хореографічної культури є в його роздумах і поглядах про хоровод, танець, гармонію і ритм, мусичне мистецтво тощо.

Наведемо уривок з твору Платона «Закони» (книга № 2) «Про мистецтво танцю, ритму, музики, гімнастики – Μουσική (χορός) εκπαίδευση ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αληθινή νομοθεσία»: мовою оригіналу та проаналізуємо його ствердження у контексті теорії танцю: «Отже, правильно спрямовані задоволення та страждання складають виховання; але в житті людей, вони в багатьох випадках послаблюються та викривляються. Тому боги, з милосердя до людського роду, народженому для праці, встановили замість відпочинку від цієї праці, божественні свята. Вони подарували Діоніса, Муз, Аполлона – їх покровителя, як головних учасників цих свят для виправлення недоліків у вихованні людей. Відтак, повторюю, треба розглянути: дійсне чи та узгоджене з природою наше теперішнє твердження. Ми стверджували, що будь-яка молода істота не може, так би мовити, зберігати спокій ні в тілі, ні в голосі, але завжди прагне рухатись і видавати звуки, таким чином молоді люди стрибаючи і скакаючи, знаходять задоволення, наприклад у танцях та іграх, або кричать на весь голос [1, с. 87].

Отже, Платон наголошує на божественному походженні мусичного мистецтва танцю, яке призначене вдосконалювати людську природу задля естетичного виховання людей у суспільстві. Також він зазначає, що танцювальне мистецтво більш властиво саме молодим людям.

В інших живих істот не має відчуття нестрункості чи стрункості в рухах, яке зветься гармонією та ритмом. Ті ж боги, про яких ми говорили, що вони є вчителями наших хороводів, дали нам відчуття гармонії і ритму, яке співіснує в людей разом із задоволенням. За допомогою цього відчуття боги, рухають нами і керують нашими хороводами, які об'єднуються в піснях і танцях, гімнастиці, наспіві тощо. Хороводи були так названі через внутрішню спорідненість їх з словом «радість» (χαρά) [14, с. 121].

Розуміння людьми відчуття гармонії та ритму є певним засобом комунікації, як в стосунках між собою, так і в спільних урочистостях, святах, де мистецтво музики й танцю було суспільним об'єднувальним чинником.

Ми не погодимось насамперед з цим і встановимо, що первинне виховання відбувається через Аполлона і Муз. Отже, ми скажемо, що людина, яка систематично тренується в хороводах, гімнастиці, співає, є людиною вихованою, а той, хто недостатньо тренується в них, є невихованим! Мистецтво хороводу в цілому складається з пісень і танців. Тому гарно вихована людина повинна вміти досконало співати і танцювати (Платон наголошує, що правильне тренування у танці та його гімнастичних рухах є вкрай важливим у вихованні цілісної та освіченої людини. Він зауважує, що ті люди які неухважно ставляться до танцювального тренінгу, не зможуть бути повноцінно вихованими у суспільстві).

Ми кажемо: «Ця людина гарно співає і танцює!» Які ж рухи ми можемо назвати гарними? У мусічному мистецтві є тілорухи і наспіви. Через те, що предметом мистецтва є гармонія і ритм, то воно може бути виключно ритмічним і гармонічним. Спів і тілорухи в людини будуть різними, щоб там не говорили вчителі хорів, стверджуючи, що всі рухи є чудовими. У боягуза вони будуть потворними, дисгармонійними, у сміливого навпаки – гарні, гармонійні. Усі наспіви і тілорухи, які виражають душевне і тілесне добро, є чудовими і гарними! Наспіву і тілоруху які виражають душевне і тілесне зло, є жахливими і потворними!» [14, с. 126–130].

Платон, класифікує рухи танцю за принципом їх естетичності та побудовані за музичними принципами: ритму та гармонії. Він зазначає, що характер людини найчастіше правильно відтворює вражальність певного руху як у позитивному, так і в негативному ракурсі. Він також, наголошує на чіткої візуальній репрезентації рухів людей в танці за їх етичним та естетичним змістом.

Лукіан (Λουκιανός) (180–120 рр. до н.е.) – давньогрецький письменник, сатирик, філософ періоду еллінізму. Родом із м. Самосати, Сирія. Лукіан виступав із сатирою на давньогрецьких богів і героїв, а також із критикою античної філософії, риторики й історіографії. Спочатку займався, займався відстороненою риторикою. Пізніше написав низку творів, що відрізняються яскравою критичною і сатиричною спрямованістю.

Наведемо уривок з твору Лукіана «Трактат про танець – *Μία πραγματεία ορχητικής χορού*» який поділений на певні розділи і концептуальні висновки з теорії танцю. «Загальні роздуми», «Поширеність танцю в Давній Елладі» (взагалі мається на увазі античний танець), «Значення навчання для танцюриста», «Виразні відмінності танцю як сенсу життя», «Помилкові прийоми в танці», «Загальні висновки». Ми проаналізуємо ці розділи, так як саме вони є важливим для розуміння поглядів Лукіана на теорію професійного танцю у період еллінізму (330–30 р. до н.е.) [5, с. 81–85].

«Поширеність танцю в Давній Елладі». Лукіан доводить, що танець виник у глибоку Давнину, у часи створення всесвіту, разом з давніми Еросами. Він бачив ознаки оригінальності танцю в колі зірок, небесних світил космосу, їх гармонійний спіралевидний рух у величі всесвіту. Цитуючи Сократа, Лукіан стверджував, що мистецтво танцю є

гідним і почесним для людини, яка через нього навчається впевненості, витонченості, її рухи стають шляхетнішими та гармонійними [3, 7–22].

Отже, Лукіан наголошує також як і Платон на виключному й особливому місці танцювального мистецтва у суспільстві та визначає його всесвітнім творінням. Також, візуальні ознаки танцю, за Лукіаном, ототожнюють гармонічний рух всесвіту, зірок тощо. Він зазначає також як Платон, що танцювальне мистецтво є допомагає виховувати людину в суспільстві. Він наголошує, що саме через танець людина, становиться впевненою, витонченою, гідною, а також її тіло рухи набувають естетичності й шляхетності.

Порівнюючи танець і трагедію, Лукіан стверджував, що танець є набагато красивішим, ніж трагедія, тому що остання є вродлива – потворні, сатиричні і жахливі маски, штучно розширені фігури, актори які перебільшують у грі, втрачаючи життєву правду. Танцівника Лукіан вважає шляхетним, з гарним зовнішнім виглядом [3, 29–32].

Лукіан, порівнюючи танець і трагедію стверджує, що саме танець є більш правдивішим і виражальнішим у передачі життєвої реальності у суспільстві ніж театральна трагедія. Рухи танцівника несковані, виражальні й динамічні на відміну від акторів в яких атрибути костюму, маска, унеможливають передачу художнього образу сюжета твору.

«Значення навчання для танцюриста». Лукіан описує вправи для танцівника, які він повинен робити, щоб оволодіти майстерністю танцювального мистецтва. У цій теорії, Лукіан стверджує про танцівника як про художника. Мистецтво танцю є вищою наукою рухів які поєднані музикою, ритмом, геометрією, філософією – через сприйняття природи і моральності, а також інших мистецтв – живопису і скульптури. Танцівник обов'язково повинен знати міфологію та історію, щоб мати змогу зображувати в танці певний образ чи персонаж. Використовуючи всі можливі виразні фігури, танцівник може вільно зображати міфічні та історичні події [3, 35–36].

Лукіан особливо наполягає на тому, що потім за часів ренесансу повторять і значать видатні майстри танцю XVI століття Фабріціо Каррозо, Чезаре Негрі, Туан Арбо. А саме на: професійному знанні танцювальної гімнастики майбутнім виконавцем; танцівник повинен володіти знаннями з музики (мелодія, ритм, гармонія, гами, знання музичного інструменту), геометрією (арифметика, планометрія, теорема Піфагора, нумрологія, теорію поділу, теорію про фігури – квадрат, куб, трикутник, тощо); філософію (філософські течії та вчення, які були на той час – піфагорійство, софісти, платонізм та неоплатонізм, стоїцизм, епікурейство); живопис і скульптура (анатомія та риси людського тіла, практики живопису); література та історія (міфи, трагедії, комедії, історичні події Троянської війни, греко-персидські війни, завоювання і держава Олександра Македонського). Це все за Лукіаном, створить гармонійного, освіченого професійного танцівника.

«Виразні відмінності танцю як сенсу життя». За Лукіаном, танцівник є також обов'язковим соціальним провідником у спілкуванні з людьми. Танцівник для нього – це оратор, доповідач, оракул, який своїми виражальними і динамічними рухами може передавати зміст і сутність навіть без музичного супроводу, співу, яке глядач обов'язково зрозуміє. Також танцівник повинен уміти самотійно передавати людські характери і стани – пристрасть, обожнювання, гнів, божевілля, засмученість.

Танець танцівника надто впливає на душу людини через те, що в танці все мудро немає безглузлого руху [3, 62–66]. Танцювальні видовища таким чином поліпшують душу, викликаючи благородне налаштування. Вимоги Лукіана до танцівників є такими:

повинен мати хорошу пам'ять, бути обдарованим, кмітливим, дотепним і найгарнішим у кожному певному випадку. Крім того, танцівник повинен знати вірші й пісні, щоб мати змогу вибрати кращі мелодії. Танцівник повинен бути середнього росту не карликовим, чи малим не занадто довгим, ні в якому разі не повинен бути товстим, тіло повинне бути бездоганно збалансованим у пропорціях і фізично натренованим. Це є дуже важливим, щоб у глядача при погляді на танцівника складалось гарне і приємне враження [3, с. 75].

Лукіан зазначає, що професійний танцівник не просто демонстрантом і виконавцем гарних рухів на видовищах. Він вказав на важливу роль танцівника у суспільстві, який через власну зображально-виражальну репрезентацію і комунікацію через танець з глядачем впливає на його душевний й психологічний стан. Лукіан, стверджує, що важливою якістю професійно танцівника є: вміння виражально, реально і точно передавати характерні стани людей у суспільстві; мати гарну пам'ять і вміння швидко реагувати у непередбачених обставинах; чітко і гарно читати вірши й співати пісні, що чітко орієнтуватись у виборі музичного супроводу; естетична, натренована, рівномірна і пропорційна структура тіла – корпус, шия, руки, ноги.

«Помилкові прийоми у танці». На сам кінець, Лукіан говорить про недоліки танцівника. Це стосується помилок у передачі рухів під музику, поспішати чи запізнюватись у ритмах, сплутувати чи неякісно передавати зміст танцю чи вистави. Рухи танцівника повинні бути вдосконалили, ритмічними, гарними, гармонійними та розміреними, глядач у танцівникові повинен побачити самого себе як у дзеркалі.

«Κοῦνόσκε Τέ Ισοῦμ» – *пізнай самого себе*, як сказав Сократ, є необхідним і дуже важливим для танцівника. Іноді танцівники перебільшують образність у танці, що є неприпустимим. Наприклад ніжність стає дуже жіночною, а мужність – дикістю та звірством [3, с. 80–84].

Лукіан застерігає професійних танцівників від зайвих помилок у їх творчості: по-перше, він наголошує на симфонічному виконанні танцювальних рухів під музичний супровід, чітко слідуючи ритму і мелодії (через багато століть ця ідея танцесимфонічності стане важливою у період танцю ренесансу XVI століття – Чезаре Негрі; танцю і балету бароко XVII–XVIII століття П'єр Бошан, Луї Пекур, Рауль Фьойє, Луї Дюпре, Марі Салле; період балетного просвітництва і романтизму кінець XVIII – XIX століття – Жан Жорж Новерр, Карло Блазіс, Шарль Дідло, Август Бурнонвіль, Маріус Петіна; остаточне складання танцесимфонії в балетному мистецтві завдяки творчості Михайла Фокіна, Федора Лопухова, Льва Мясіна, Джорджа Баланчіна, Леоніда Якобсона, Джона Кранко, Іржи Кіліана, П'єра Лакота на протязі всього XX століття); по-друге, точно передавати художній образ і сюжет танцю (його зміст, персонажів) без перебільшень та неостаточної акторської майстерності (про це також потім наголошували балетмейстери XVIII–XX століття Жан Жорж Новерр, Карло Блазіс, Август Бурнонвіль, Михайло Фокін, Олександр Горський, Ростислав Захаров, Юрій Григорович, Кенет Макмілан, Ролан Пті, Моріс Бежар).

Висновки. Отже, можна констатувати, що в античні часи, а саме у період еллінізму філософами Платоном і Лукіаном було складено теорію танцювального мистецтва, яке за ними має виключне божественне походження. Яке дароване людям за для естетичного виховання і виправлення власних недоліків особистості через недосконалість людської природи та краси. Також, для можливості людям виказувати свої радості та насолоджуватись красою божественного дару. Ними, зазначено, що танець поділяється як на аматорський для всій, так і професійний. Професійному танцівникові обов'язково

знатись на математиці, геометрії, музиці, літературі, історії, окрім мистецтва танцю. Відбір професійного танцівника повинен бути ретельним, а також його системне і правильне навчання гімнастики танцю. Візуально танцівник повинен мати естетичні пропорції та вигляд. Наголошено, що професійний танцівник обов'язково повинен розумітись на правильній передачі художнього образу під музичний супровід. Зазначено, що окрім професійного володіння танцем, виконавець повинен бути ще й професійним актором і вміти втілювати всі складні особливості образу для передачі сюжету танцю чи танцювального дійства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блок Л. Классический танец : история и современность / Л. Блок. – М. : Искусство, 1987. – 556 с.
2. Платон. Сочинения в четырех томах : пер. с греческого / [под общ. ред. А. Ф. Loseva и В. Ф. Asmusa]. – СПб. : СПб. ун-т, «Олег Абышк», 2007. – 731 с. – Т. 3, Ч. 2 : Законы. Книга № 2. «Πλάτων. Μούσις (χορούς) εκπαίδευση ως απαραίτητη προϋπόθεση για την αληθινή νομοθεσία». – Музыкальное (хороводное) воспитание как необходимое условие истинного законодательства.
3. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Эллинистическая эстетика II–I веков; [под общ. ред. Тахо-Годи А.А., Троицкий В.П.]. – М. : Мысль, 2002. – С. 5–84. – Том V, кн. II : Λουκιάνος. Μια πραγματεία σρχετικά χορού. – Лукиан о танцевальном искусстве.
4. Худеков С. Всеобщая история танцев / С. Худеков– М. : Эксмо, 2009. – 608 с. : ил.
5. Шариков Д. Мистецтвознавча дисципліна хореологія як феномен художньої культури. Філософія балету та онтологія танцю : [монографія] / Д. Шариков. – К. : Кафедра театрального мистецтва. Київський міжнародний університет, 2013. – Ч. 1. – 204 с

Статтю подано до редакції 20.09.2014 р.